

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni program

SOCIOLOGIJA

II ili III razred srednje stručne škole

Podgorica

2017.

Sadržaj

A. NAZIV PREDMETA.....	3
B. ODREĐENJE PREDMETA	3
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA.....	5
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA.....	5
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA	11
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA.....	12
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA	13
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PROGRAMA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA).....	14

A. NAZIV PREDMETA SOCIOLOGIJA

B. ODREĐENJE PREDMETA

Sociologija kao društvena nauka pruža znanja o društvu kao totalitetu. Kroz predviđene sadržaje u predmetnom programu potrebno je da učenici¹ shvate složenost, povezanost i međuzavisnost društvenih pojava koje čine društvenu stvarnost. Učenici kroz nastavu *Sociologije* stiču znanja koja im omogućavaju da smjeste sebe i ljude oko sebe u određeni društveni kontekst, tj. uočavaju povezanost pojedinca, društva i kulture. Dobijanjem informacija iz više izvora, učenici unapređuju sposobnost formiranja kritičkog stava prema društvenim grupama, institucijama, organizacijama, tvorevinama i procesima. Kroz predviđene sadržaje kritički prihvataju, prosuđuju podatke i informacije, stiču sposobnost da analiziraju i povezuju i dublje razumiju kulturu, vrijednosti i norme, devijantne oblike ponašanja, agresiju i nasilje, različite oblike vjerovanja, pojam rada i radne sredine, socijalni život i različitosti u društvu.

Sociologija svakom pojedincu omogućava da prepozna, razumije i objasni mehanizme društvenih pojava kako bi doprinio životu u zajednici, prepoznao i našao svoju ulogu u istoj. Takođe, utiče na ovladavanje kompetencijama (znanja, vještine i stavovi) potrebnim za život i učešće u demokratski uređenom multikulturnom, multikonfesionalnom društvu, kao i suočavanje sa brojnim izazovima, u crnogorskom, a potom i globalnom, savremenom društvu. To znači da programom *Sociologija*, neće biti samo omogućeno da se u obrazovno-vaspitnom procesu istaknu bitni rezultati uvida u istorijski kontekst svih razvojnih, političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih procesa, i sa te i drugih pozicija percipira globalno savremeno društvo, već će kao predmetni program otvarati brojne opcije, analize, tumačenja, objašnjenja crnogorskog društva. Na taj način se postiže konkretnost, jer promišljanje o društvenim pojavama neće biti zarobljeno i opterećeno akademskim teoretskim izučavanjem. Učenicima se pruža životvornost pulsirajuće, dinamične i privlačne naučne discipline i dubinska primjenjivost tzv. sociološka imaginacija na aktuelne i aktivne izazove današnjice, kao i futuristički pristup humanističkim ciljevima društva. *Sociologija* će omogućiti da učenici kultiviraju i unapređuju odnos prema međunarodnim integracijama, konceptu modernog građanskog života, otvorenom društvu, vladavini prava i pravnoj državi, političkoj demokratiji, pluralizmu kultura i religija.

U nastavi *Sociologije* teorijska znanja se prepliću sa različitim metodama i tehnikama istraživanja. Učenici se osposobljavaju da koriste osnovne tehnike i metode u istraživanju različitih društvenih pojava na adekvatnim uzorcima što im omogućava aktivno sticanje znanje, uspostavljanje neposrednog dodira sa društvom u kojem žive i razvoj sopstvenih vještina.

a) Priroda i namjena predmetnoga programa

Nastavni predmet *Sociologija* se izučava u srednjim stručnim školama u II ili III razredu sa jednim časom sedimčno.

¹ Svi izrazi koji se u ovom dokumentu koriste u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Tabela za srednje stručne škole

Razred	Krediti	Sedmični broj časova	Broj časova – obavezni dio (80–85%)	Broj časova – otvoreni dio (15 do 20%)	Ukupni broj časova	Teorijska nastava	Vježbe i ostali vidovi nastave
II ili III	2	1	26	10	36	18	18

Otvoreni dio programa predviđen godišnjim fondom (10%) realizovaće se na osnovu interesovanja učenika i kroz saradnju sa lokalnom zajednicom. Predlažemo da se 18 časova (50 % od ukupnog vremena) posveti učenju novih sadržaja, a 18 časova (50 %) drugim oblicima i aktivnostima učenika: samostalni ili grupni rad učenika, diskusija, kreativni i istraživački radovi, analize, prezentacije, ocjenjivanje, eksperimenti.

C. CILJEVI PREDMETA

Ciljevi predmeta *Sociologija* su da učenici:

- razvijaju interesovanja za učenje *Sociologije* i društvenih nauka;
- stiču znanja o osnovnim sociološkim pojmovima i metodološkim postupcima;
- shvate ulogu i značaj sociologije u sistemu nauka;
- razvijaju smisao za vrednovanje društvenih pojava u privatnom i društvenom prostoru;
- razvijaju sposobnost kritičkog razmišljanja i zastupanja kritičkog stava prema društvenim grupama, institucijama, tvorevinama i procesima;
- razvijaju sposobnosti za proučavanje društvenih procesa i pojmova;
- samostalno dolaze do određenih saznanja i oblikuju pozitivan odnos prema društvu;
- nauče da stečena znanja funkcionalno primjenjuju;
- razvijaju sposobnosti za uočavanje i razumijevanje socioloških problema;
- formiraju stav o racionalnom i razumnom korišćenju prirodnih resursa;
- shvate značaj razvoja ličnosti, sposobnost samorazumijevanja, svijest o svom identitetu i odgovornosti;
- shvate značaj čovjekovog rada i radne sredine;
- razviju logičko mišljenje i sposobnost uočavanja uzročno-posljedičnih veza u društvu;
- osposobe se da samostalno koriste jednostavnije metode i tehnike u istraživanju određenog društvenog problema;
- stiču sposobnost za cjeloživotno učenje kroz opšte obrazovanje koristeći savremena sociološka istraživanja;
- razumiju i formiraju autonomni sistem vrijednosti u skladu sa univerzalnim vrijednostima kao što su pravda, istina, sloboda, poštenja, humanost, lična i kolektivna odgovornost;
- razvijaju komunikativnost, toleranciju, empatiju i kulturu argumentovanog dijaloga, sposobnosti prepoznavanja društvenih predrasuda, stereotipa, netrpeljivosti, isključivosti, nacionalističkih ideala, ksenofobije, homofobije, rodne nejednakosti, nepotizma, lokalizma itd.;

- razumiju i poštuju različite političke, kulturne, vjerske i sveukupne društvene vrijednosti;
- razvijaju mehanizme za izgradnju društva socijalne pravde i jednakosti;
- razvijaju smisao za integraciju u socijalni život, radnu i lokalnu sredinu, posebno za aktivni život u građanskom demokratskom društvu;
- kultivišu i unapređuju odnos prema međunarodnim integracijama, sistemu modernog građanskog života, otvorenom društvu, vladavini prava i pravnoj državi, političkoj demokratiji, pluralizmu kultura i religija.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Međupredmetne oblasti/teme su uključene u sve nastavne predmete i svi nastavnici su u obavezi da ih ostvaruju. Međupredmetne oblasti/teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ishodi učenja i sadržaji koji nijesu dio formalnih disciplina i pojedinih predmeta, ili, su po strukturi interdiciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta. Sadržaji u predmetnom programu *Sociologija* koreliraju sa nastavnim predmetima: Filozofija, Psihologija, Istorija, Pravo, Geografija, Ekonomija, Poslovna komunikacija, Preduzetništvo, Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost, Biologija, Poslovna etika, Građansko obrazovanje, Matematika, Statistika, Fizika, Istorija umjetnosti i Likovna umjetnost.

Pored doprinosa ostvarenju ishoda učenja bliskih predmeta, *Sociologija* treba da doprinese realizaciji pojedinih međupredmetnih tema, posebno: *Građansko obrazovanje i vaspitanje, Poslovna komunikacija, Preduzetništvo, Psihologija, Ekonomija, Pravo, Socijalna patologija*. Sadržaji predviđeni ovim programom: pravna država, demokratija, porodica, kultura, pogodni su za realizaciju međupredmetne teme Građansko obrazovanje i vaspitanje. Ciljeve međupredmetne teme psihologije moguće je realizovati kroz sadržaje koji se odnose na individualne razlike i sposobnosti, ličnost i njene karakteristike, toleranciju, emocije, rješavanje konflikata, kao i teme vezane za proces socijalizacije i razvoj ličnosti. Međupredmetnu povezanost tema sa poslovnom komunikacijom moguće je realizovati kroz sadržaje koji se odnose na poslovnu kulturu, poslovni bonton i komunikacijski proces. Ciljeve međupredmetne teme prava i ekonomije moguće je realizovati kroz sadržaje koji se odnose na rad, svojinu, menadžment, proizvodne odnose i reflektovanje na društvenu nejednakost.

E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da objasni i razumije nastanak, razvoj i značaj sociologije kao nauke.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pojam *društva i društvenih pojava*;
- razumije razloge nastanka sociologije;
- procijeni svrhu sociologije i njene zadatke kao nauke o društvu i nastavnog predmeta;
- objasni povezanost sociologije sa drugim naukama u primjenljivosti univerzalnih naučnih principa;

- uoči značaj predmeta proučavanja mikro i makro sociologije i svih pojedinačnih disciplina: sociologije religije, porodice, kulture, politike i prava.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

društvo, predmet sociologije, konstituisanje sociologije kao nauke, svrha sociologije, sociološke discipline

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- objašnjavaju pojmove *društvo i sociologija*;
- objašnjavaju najvažnije oblike društvenosti i društvenog života;
- diskutuju o svrsi sociologije;
- diskutuju na temu šta sociologija omogućava kao opšta nauka o društvu;
- uoče različite interpretacije i poimanja društvenih pojava, društvenosti i uspostavljaju odnos prema oblicima naučnog znanja;
- objasne šta znači *sociološka imaginacija*;
- kritički vrednuju poziciju sociologije i poziv sociologa;
- uoče osnovne ciljeve sociologije;
- navodi sopstveno zapažanje o ciljevima i mogućnostima praktične uloge sociologije.

c) Broj časova realizacije (2+1)

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će moći da razumije društvenu strukturu kao sistem odnosa među ključnim elementima od kojih je sastavljena.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pojam *društvena struktura* kao sistema odnosa među ključnim elementima od kojih je sastavljena – društvene grupe i društvene institucije;
- razlikuje pojam sastava od pojma strukture;
- objasni pojmove i značaj društvene uloge, položaja–statusa i društvenih odnosa među njima;
- razumije značaj društvenih grupa;
- objasni sociološko određenje porodice, njene istorijske oblike i osnovne funkcije;
- istraži uzroke devijantnih oblika ponašanja u porodici;
- objasni i analizira alternative porodice i braka;
- objasni pojam *etnička zajednica* i razumije razvojne, istorijske, kulturološke uslove i karakteristike;
- objasni značaj društvenih institucija i navede podjelu institucija;
- objasni pojam *politika* kroz istorijski razvoj društva i određenje *države* kao političke i pravne institucije;
- analizira tipove državne vlasti i način funkcionisanja savremene države;
- protumači pojam, svrhu i ciljeve djelovanja političkih partija, kao i civilnog sektora;
- objasni pojmove društvene nejednakosti i njene uzroke, društvene stratifikacije i pauperizacije;
- objasni pojam svojine, njene istorijske razvojne oblike i povezanost sa društvenom moći;
- objasni osnovne karakteristike *kaste, klase, staleža i sloja*;

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

struktura, sastav, društveni položaj, društvena uloga, status, društvena pokretljivost, društvene grupe, porodica, brak, devijantni oblici ponašanja, nasilje u porodici, etničke zajednice, kolektivni i nacionalni identitet, država, oblici vladavine, demokratija, vladavina prava, pravna država, politika, političke partije, društveni pokreti, civilni sektor, društvena nejednakost, stratifikacija, pauperizacija, svojina, društvena moć, oblici društvene moći, kasta, klasa, stalež, sloj;

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- navode primjere za razlikovanje pojmova strukture i sastav;
- prepoznaju društvene položaje u strukturi lokalne zajednice i strukturi globalnog društva;
- istražuju o promjenama koje su nastale u savremenoj porodici i braku;
- gledaju film o nasilju u porodici;
- razgovaraju o mehanizmima zaštite porodice i braka;
- čitaju i analiziraju tekstove o narodu i naciji;
- posjećuju institucije u kojima mogu naći određena rješenja za svoje potrebe;
- pišu referat o savremenoj državi;
- navode argumente o značaju civilnog sektora u savremenom društvu;
- gledaju film o pitanjima državnog konstituisanja i značaju pravih, opšte-društveno prihvatljivih rješenja;
- analiziraju tipove državne vlasti i način funkcionisanja savremene države;
- tumače pojam, svrhu i ciljeve djelovanja političkih partija, kao i civilnog sektora;
- razumiju principe demokratskog konstruisanja političkog ambijenta;
- iznose stavove o uzrocima koji dovode do nejednakosti u društvu;
- opisuju siromaštvo i uzroke siromaštva;
- računaju troškove života i kalkulišu sa trenutnim iznosom tzv. „potrošačke korpe“;
- gledaju film o uticaju novca i slave.

c) Broj časova realizacije (5+3+3)**Obrazovno-vaspitni ishod 3**

Na kraju učenja učenik će moći da objasni osnovne dimenzije društvenog života.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pojam rada i podjelu rada kao osnovnog fenomena ljudskog postojanja;
- uočava razlike između rada i društvenog djelovanja;
- analizira značaj, ulogu i način djelovanja sindikata;
- utvrdi uzroke nezaposlenosti i diskriminacije u radu;
- obrazloži značaj preduzetništva kao značajne djelatnosti;
- objasni različita određenja pojma kulture, funkcije kulture, kao i suštinske razlike osnovnih elemenata kulture;
- razumije pojmova određenja o normativnom i vrijednosnom oblikovanju društvenog života;
- opiše odnos kultura – civilizacija;
- objasni pojam *multikulturalizam*;
- objasni pojmove kulturni identitet i kulturnu raznovrsnost;
- zaključi o uzrocima i odlikama masovne kulture, kao i pojmovima kič i šund;

- spozna oblike supkulture i kontrakulturalnog ispoljavanja;
- uoči uticaj mas-medija;
- opiše ključne karakteristike globalizacije;
- objasni pojam, vrste, funkcije i faktore socijalizacije;
- uoči uzroke devijacije i elemente prisile u socijalizaciji;
- izvodi zaključke o različitostima, lišavajući se stereotipa i predrasuda;
- objasni pojam *slobodno vrijeme i dokolica*;
- objasni pojam *religija* kao važnog oblika društvene svijesti;
- razumije istorijski kontekst razvoja jevrejstva, hrišćanstva, budizma i islama, kao i osnovna obilježja monoteizma;
- uoči razliku između vjere i religije;
- analizira ulogu sekta, funkciju i ciljeve sektaškog organizovanja.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi:

rad, podjela rada, profesionalna orijentacija, uzroci nezaposlenosti, diskriminacija u sferi rada, sindikat, preduzetništvo, menadžment, tehnika i tehnologija, kultura, simbolički karakter kulture, norme i vrijednosti, multikulturalizam, tradicija i progres, masovna kultura, kič, šund, supkultura, kontrakultura, mas-mediji, civilizacija, socijalizacija, izvori socijalizacije, agensi socijalizacije, globalizacija, obrazovanje, tolerancija, slobodno vrijeme, dokolica, religija, funkcije religije, jevrejstvo, hrišćanstvo, budizam, islam, sekte.

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- ističu oblike i značaj društvene podjele rada;
- objašnjavaju karakter i značaj profesionalne orijentacije i profesionalnog rada;
- uočavaju uzroke konflikata, nezaposlenosti i diskriminacije u procesu rada;
- uočavaju moć sindikata i menadžmenta;
- diskutuju o nezaposlenosti i mogućnostima zapošljavanja;
- istražuju statističke podatke o rodnoj zastupljenosti u procesu rada;
- navode asocijacije na riječ *kultura*;
- opisuju bitna određenja kulture;
- objašnjavaju odnos kulture i civilizacije;
- diskutuju o osnovnim normama i vrijednostima, simbolima, zapovijestima i preporukama tradicije;
- uočavaju osnovne vrijednosti progresa;
- argumentovano raspravljaju o funkciji i uticaju mas-medija;
- prepoznaju kič i šund;
- uočavaju prisutnost kiča u svim sferama društvenog života;
- objašnjavaju pojam socijalizacije i njene agense;
- objašnjavaju uticaj porodice u formiranju ličnosti;
- razumiju društvene uslove socijalizacije i individualne slobode;
- uočavaju društvene uticaje u sferi obrazovanja;
- uočavaju prednosti organizacije slobodnog vremena;
- prepoznaju uzroke devijacije i izazove u socijalizaciji;
- rade istraživanje i prezentaciju na temu: Pravo na različitost–seksualna orijentacija;
- ističu pojam religije;
- ističu funkcije religije u savremenom društvu;
- kritički preispituju religije sa stanovišta nauke, tehnike i tehnologije;
- čitaju svete knjige pojedinih univerzalnih svjetskih religija;

- istražuju različite izvore literature o sektama.

c) Broj časova realizacije (5+3+3)

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći da objasni probleme savremenog društva.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pojam socijalne patologije, devijantnog ponašanja i društvenog nadzora;
- navede mehanizme trgovine ljudima i osposobi se za prepoznavanje modela manipulacije;
- razumije štetnost korupcije i organizovanog kriminala i prepozna načine ispoljavanja;
- objasni oblike maloljetničke delinkvencije;
- opiše tekovine demokratije i pogubno djelovanje svih oblika mržnje i diskriminacije;
- objasni mehanizme ispoljavanja i razlikuju različite vrste nasilja;
- razumije uzroke vršnjačkog nasilja i prepozna mogućnosti preventivne društvene reakcije;
- razumije mehanizme i vrste nasilja u porodici, upoznaje metode zaštite;
- prepoznaje karakteristike konfliktnih situacija i rješava ih;
- razumije pojam *mobing* i upoznaje mogućnosti zaštite od mobinga;
- razumije da sve što je novo ne mora nužno biti dobro;
- obrazlaže potencijalne neželjene posljedice genetičkog inženjeringa, ekspanzije informacionih tehnologija i okretanje alternativnim izvorima energije;
- procijeni globalne i lokalne posljedice usljed ekološkog deficita;
- opišu globalizacijske trendove.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi

socijalna patologija, devijantno ponašanje i društveni nadzor, bolesti zavisnosti, alkoholizam, narkomanija, kockanje, internet-zavisnost, prostitucija, samoubistvo, razbojništvo, organizovani kriminal, maloljetna delikvencija, moral, degradacija moralnih vrijednosti, diskriminacija, trgovina ljudima, terorizam, korupcija, nasilje u porodici, vršnjačko nasilje, nasilje putem interneta, ličnost nasilnika, konflikti, govor mržnje, mobing, genetički inženjering, genetski modifikovana hrana

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- objašnjavaju pojam socijalne patologije i devijantnog ponašanja;
- objašnjavaju pojam društvenog nadzora;
- prezentuju o uzrocima samoubistva, prostitucije i razbojništva;
- kreiraju socijalni eksperiment vezan za kockanje, alkoholizam i diskriminacija;
- vrednuju kvalitet tekstova o terorističkom djelovanju i analiziraju ih;
- diskutuju o dokumentarnim filmovima o trgovini ljudima;
- diskutuju o zakonu o korupciji i komentarišu rezultate istraživanja vezane za korupciju;
- diskutuju o filmu o organizovanom kriminalu;
- navode prednosti razgovara sa bivšim zavisnicima i predstavnicima NVO;
- diskutuju o ispovijestima zavisnika;
- diskutuju o zakonu o diskriminaciji i komentarišu ga;
- uočavaju sve oblike nasilja koje prepoznaju u sredini kojoj pripadaju i na globalnom nivou;
- diskutuju o filmu o vršnjačkom nasilju i nasilju u porodici;
- igrajući uloge interpretiraju vršnjačko nasilje;
- upoređuju novinske tekstove u kojima se govori o nasilju;
- objašnjavaju zaštitne mjere u društvu;

- diskutuju o tekstovima u kojima prepoznaju govor mržnje;
- vrednuju kvalitet filmova o mobingu;
- diskutuju o dostignućima nauke, tehnike i tehnologije;
- uočavaju štetne posledice u pojedinim oblastima ljudskog djelovanja;
- uočavaju fizičke, duhovne i moralne implikacije genetičkog inženjeringa, a naročito genetički modifikovane hrane i teorijske opcije kloniranja ljudi;
- dokazuju da sve što je savremeno, nije nužno i dobro;
- diskutuju o internetu i nuklearnoj energiji;
- diskutuju o nasilju putem internet i prevenciji.

c) Broj časova realizacije (4+2+1)

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će moći da prosuđuje o mladima i savremenom crnogorskom društvu.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni aktuelne orijentacije crnogorske politike ka evroatlantskim integracijama;
- procijeni odnos Sjevera i Juga Crne Gore u pogledu prostorne organizovanosti i specifičnosti fundamentalnih razvojnih potencijala;
- razumije fenomen prisilnih i drugih migracija;
- razumije položaj Crne Gore u regionalnom, političkom, kulturološkom i ekonomskom smislu;
- razumije vrijednost i značaj očuvanja nacionalne kulture i identiteta;
- opiše odnos države prema statusnim pitanjima obrazovanja i zaposlenja odnosno društvenog angažmana mladih u sferi rada;
- razumije fenomen *odliva mozgova*;
- procjenjuju koliko je i kojim mehanizmima realizovana ideja *ekološke Crne Gore*;
- uočavaju vrednosne i funkcionalne pozicije ideala ekološke države i prilika koje projektuje crnogorska stvarnost.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

a) Sadržaji/pojmovi

evroatlantske integracije, održivi razvoj, urbana i ruralna organizovanost i populaciona politika, otvorenost Crne Gore prema promjenama u sferi međunarodne politike, ekonomije, kulture, „odliv mozgova”, Crna Gora ekološka država –ideal i/ili stvarnost, ekonomija i ekologija

b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- analiziraju postojeće stanje Crne Gore u domenu politike EU i razvojnih perspektiva;
- argumentovano razmatraju različite potrebe, životni standard i potencijale urbanih i ruralnih područja;
- procjenjuju status Crne Gore u pogledu regionalne saradnje i podrške razvojnim strategijama;
- upoređuju tradicionalnu Crnu Goru i nove razvojne procese;
- argumentuju, razmatraju i vrednuju snagu i uticaj svjetske političke, ekonomske i vojne elite;
- procjenjuju ekološku stvarnost Crne Gore i na osnovu nje zaključuju da li je ispunjen ideal ekološke države Crne Gore;
- analiziraju postojeće modele obrazovanja;
- upoređuju tradicionalnu i reformisanu školu i procjenjuju sopstvena postignuća;
- argumentuju vrednovanje obrazovanja i mogućnosti samoostvarenja u datim društvenim okolnostima;

- čitaju i analiziraju tekst: *Omladina kao društvena zagonetka*;
- diskutuju o rješenjima za bolji institucionalni tretman mladih;
- procjenjuju motivacione postupke za pospješivanje rada i kvalitetniju saradnju među različitim generacijama;
- analiziraju upotrebljivost prirodnih potencijala, očuvanja zdravog životnog prostora i mogućnosti valorizacije netaknute prirode na nivou turističke ponude;
- analiziraju mjere za poboljšanje uslova unutar razvojnih perspektiva prirodnih resursa i efikasnog rješavanja ekoloških problema u Crnoj Gori;
- diskutuju Pro e contra: Crna Gora–ekološka država: ideal ili stvarnost;
- istražuju interent i nalaze kratke filmove, video klipove, novinske članke o kontroli i zaštiti od radijacije na lokalnom i globalnom nivou.

c) Broj časova realizacije (2+1+1)

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Nastavnik u ostvarenju ishoda učenja uz obavezne sadržaje, uočava zainteresovanost učenika za obradu posebnih tema/sadržaja iz nastavnog programa koji je namijenjen za izborni program i pažnju usmjerava na objašnjenje i usvajanje znanja o crnogorskom društvu kroz komparativni pristup sa modernim, demokratskim i razvijenim društvima, a posebno sa društvima u tranziciji.

Nastavnik podstiče interakciju nastavnik–učenik, kao i interakciju među učenicima; povezuje gradivo sa postojećim vanškolskim znanjima i iskustvima učenika, otvara mogućnost da učenik postavlja pitanja i istražuje. Sociološki pojmovnik učenici proširuju i obrazlažu sekundarnim izvorima (statistički godišnjak, istraživanje agencija...), interpretacijama članaka iz sredstava informisanja, periodike, odlomcima iz stručne literature, istraživačkim radovima itd. Nastavnik podstiču učenike da proučavaju sociološke probleme i približavaju ih pitanjima koja su bliska svakodnevnom životu i njihovim iskustvima, a ujedno podstiču samostalnost učenika, tj. zainteresovanost da samostalno tragaju za informacijama i znanjima i uspostavljaju kritički odnos prema njima. U konačnom, cilj mu je da učenike osposobi da na sociološki način razumiju i objasne ključne aspekte crnogorskog društva.

Nastavnik upućuje učenike na pravilan izbor didaktičkih metoda u proučavanju *Sociologije*, koje im omogućavaju da u najvećoj mjeri budu aktivani (radioničarski pristup, rad u grupama, debata, igranje uloga, učenja putem otkrića, analiza udžbeničkog teksta, pretraživanje baze podataka, istraživanje u medijateci, formiranje i korišćenje lične datoteke, grafički prikaz, gost na času–stručnjak za predmetnu temu ili korisnik usluga ili drugo lice koje će prisustvom na reprezentativan način upotpuniti obradu teme, npr. bivši zavisnik pri obradi narkomanije; uloga TV kritičara i drugih medijskih sadržaja, izrada plakata i poruka, izrada mini projekta, socijalni eksperiment, izrada i analiza eseja...), što omogućava visok stepen samostalnosti i inicijativnosti učenika.

Nastavnicima se preporučuje da sa učenicima što češće diskutuju o brojnim temama kao i da koriste primjere i podatke konkretnih socioloških istraživanja. Učenicima treba omogućiti da u okviru škole ili lokalne zajednice organizuju interno sociološko istraživanje na neku od tema koju oni predlože, odnosno za koju su zainteresovani (npr. stavovi mladih o obrazovnom sistemu, mladi i slobodno vrijeme, bolesti zavisnosti, religija i mladi...).

Pojmove poput: *vrijednosti, norme, identitet, socijalizacija, hominizacija, kreacija, pravda, sloboda, nejednakost, demokratija, otvoreno društvo, građanska dužnost i odgovornost*, smatramo posebno važnim, jer predstavljaju nužan pojmovni aparat za razumijevanje osnovnih oblika društvenog života, pa se preporučuje da ove pojmove proširuju i stalno koriste u objašnjenju društvenih pojava. Potrebno je da učenici uvide da je svijet kulture omeđen upravo ljudskim potrebama, normama i vrijednostima i da one posreduju između pojedinca i društva i zapravo ga definišu kao individualno i socijalno biće.

Nastavnik organizuje terenski rad učenika tokom koga će posmatrati, analizirati i izvoditi zaključke o promjenama u društvu. Takođe, preporučuje se da nastavnik zadaje i domaće zadatke nakon kojih organizuje tribine, debate, izlaganje referata, eseja i seminarskih radova na zadate teme. Nastavnik će razvijati grupni oblik rada, koji doprinosi razvoju odgovornog odnosa prema radu i zadacima, razvijanju tolerancije za drugačije, učenju i poštovanju pravila rada i saradnje sa drugima.

Nastavnik pomaže učenicima u pripremi jasne, efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima rada. Nastavnik upućuje učenike kako da sređuju, klasifikuju i izlažu materijal, kako da izrađuju slikovno prikazivanje promjena u društvu, pokazuju inicijativnost (vode aktivnosti, animiraju, koordiniraju i prate) slijedeći didaktička načela: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka opštem.

Važno je takođe da nastavnici koriste različite izvore informacija, prate razvoj savremene sociologije i kontinuirano rade na sopstvenom usavršavanju.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a) Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama

U skladu sa zakonom, obrazovni program za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama može se izvoditi uz dodatne uslove i pomagala prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, kako bi se obezbijedilo da ti učenici dobiju jednak obrazovni standard, definisan obrazovnim programom, u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima.

Škola je dužna da, u skladu sa zakonom, donese individualni razvojno-obrazovni program za učenika sa posebnim obrazovnim potrebama. Individualnim razvojno-obrazovnim programom se određuju: oblici vaspitno-obrazovnog rada za vaspitno-obrazovne oblasti, odnosno predmete i module, način izvođenja dodatne stručne pomoći, prohodnost između programa, prilagođavanje u organizaciji nastave, ishodi učenja, kriterijumi za dostizane ishoda učenja, provjeravanje i ocjenjivanje ishoda učenja i napredovanja učenika, kao i raspored časova.

Za pripremu, primjenu, praćenje i prilagođavanje programa, škola obrazuje stručni tim koji čine: nastavnici, stručni saradnici škole ili resursnog centra, uz učešće roditelja.

Individualni razvojno-obrazovni program se može u toku godine mijenjati, odnosno prilagođavati u skladu sa napretkom i razvojem učenika.

b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima

Rad sa darovitom djecom se realizuje kroz dodatnu nastavu i slobodne aktivnosti.

Sadržaji ove nastave obuhvataju:

- i) *izabrane sadržaje iz redovne nastave* (koji se izučavaju kompleksnije) i
- ii) *novi sadržaji* (koji se nastavljaju na sadržaje redovne nastave ili složenije pojave).

Zadaci koji se postavljaju pred darovite učenike zahtijevaju od njih znanja i vještine na višim kognitivnim nivoima. Planirani sadržaji i aktivnosti treba da dovedu učenike u situaciju da razviju sposobnost transformacije i primjene znanja u novim situacijama u većem obimu (osmišljavanje eksperimenata, projekata, terenskog rada, problemski zadaci, kreiranje prezentacija, kratkih video-zapisa, zbirki, transformacija recikliranog materijala, organizovanje diskusija i debata). Na ovaj način biće im omogućeno da analiziraju, sintetizuju, argumentuju, procjenjuju, generalizuju, istražuju, postavljaju hipoteze, dokazuju, pokazuju, vrednuju podatke i informacije i drugo. Učenici treba da postavljaju hipoteze, analiziraju eksperimente, zadatke i druge aktivnosti koje će od njih zahtijevati različite kompetencije i različite vidove izražavanja.

H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPIITNIH ISHODA

Vrednovanje procesa učenja i ishoda učenja vrši se tokom nastavne godine. U tom cilju nastavnik treba da provjerava znanja, vještine i stavove učenika, analizira sakupljene informacije i donosi procjenu o kvalitetu učenja i ishodima učenja.

Provjeravanje na početku i tokom školske godine ima svrhu utvrđivanje trenutnog nivoa postignuća učenika u odnosu na ciljeve i obrazovno-vaspitne ishode nastavnog predmeta. Takođe, svrha procjenjivanja naučenog (sumativno ocjenjivanje): poslije nastavne cjeline, na kraju klasifikacionih perioda i na kraju nastavne godine je da utvrdi konačni efekat, rezultat učenja u odnosu na programom definisane obrazovno-vaspitne ishode.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje treba da budu u funkciji osnovnih ciljeva predmeta, a obuhvata stepen usvojenosti znanja, razumijevanje sadržaja programa, provjeru analitičkog i sintetičkog rasuđivanja, primjenu usvojenog i aktivanog odnosa prema znanju. Cilj aktivnog pristupa u nastavi jeste razvoj ličnosti i individualnosti učenika, njegovo zadovoljstvo predmetnim aktivnostima, napredak u poređenju sa početnim stanjem, motivisanost i zainteresovanost za rad i aktivnosti, davanje kvalitetne povratne informacije učenicima o nivou njihovih postignuća (u kontinuitetu, tokom nastavne godine) i ocjenjivanje kao učenje koje uključuje samovrednovanje i vršnjačko vrednovanje učenika.

Provjeravanje i ocjenjivanje mora biti u skladu sa informativnim, formativnim i ciljevima socijalizacije. Provjera treba da bude raznolika i u funkciji usvajanja novih znanja, treba da pokaže kako učenik uči, razumije i upotrebljava novo znanje. Provjeravanje i ocjenjivanje pored opštih načina i oblika (usmeno ili pismeno), mora sadržavati i posebne, specifične oblike koji postaju "obavezni" zbog specifičnosti samog predmeta *Sociologije* (seminarski radovi, grafički prikazi, izvještaji istraživanja, izrada eseja, testovi, statistički prikazi...). Elementi vrednovanja dati su kroz obrazovno-vaspitne ishode i ishode učenja u programu i odnose se na sve domene učenja. Na osnovu datih elemenata formiraju se kriterijumi ocjenjivanja (kriterijumsko ocjenjivanje) kojim se procjenjuje koliki je nivo usvojenosti određenog ishoda od strane učenika, čime se izbjegava subjektivizam u ocjenjivanju međusobnim upoređivanjem učenika (normativno ocjenjivanje). Kriterijume ocjenjivanja formira nastavnik i/ili stručni aktiv sa kojima treba upoznati učenike. Tokom ocjenjivanja koriste se raznovrsna sredstva u zavisnosti od domena učenja.

Prilikom vrednovanja i ocjenjivanja mora se voditi računa o osnovnim pravilima vrednovanja i ocjenjivanja: svestranost, kontinuiranost, objektivnost, individualizacija, javnost i uvid u kriterijume ocjenjivanja. Ocjena mora da ima stimulativni karakter i podsticaj za dalje interesovanje učenika za nastavni predmet. Pri ocjenjivanju se poštuje poznavanje, razumijevanje i mogućnost primjene novih znanja. Proces vrednovanja i ocjenjivanja mora da obuhvati naučnu, predmetnu pismenost, sposobnost analize, interpretacije, kao i primjenu naučnih znanja.

Za procjenu postignuća u kognitivnom domenu najčešće se koristi revidirana Blumova taksonomija: *pamtiti* (definicije, nabranje, zadaci sparivanja, označavanja, pitanja sa višestrukim odgovorima, dopunjavanje kratkih odgovora), *razumjeti* (diskusije na času, odgovori na pitanja, problemski zadaci, dijagrami uzroka i posljedice, pojmovne mape, pitanja s višestrukim odgovorima), primijeniti (problemski zadaci, terenski rad, simulacija), *analizirati* (studije slučaja, projekti, debate, rješavanje problema, istraživački radovi, analiza socioloških procesa i odnosa), *evaluirati* (kritički prikazi, problemski zadaci, kritički osvrt na društvenu stvarnost), *stvoriti, kreirati* (istraživački projekti, eksperimenti, izrada maketa, panoa, izrada prezentacija).

U psihomotornom domenu sredstva ocjenjivanja su praćenje tačnosti i brzine izvođenja vježbi, kvalitet izrađenih panoa, zidnih novina i dr. U afektivnom domenu izvještavanjem učenika i posmatranjem njegovog rada vrednujemo njegov odnos prema predmetu i obavezama, samostalnost u radu, kvalitet i ubijeđenost zastupanja stava i iznošenja mišljenja u diskusijama i drugo. Posmatranje učenika je poželjan vid praćenja i u socijalnom domenu gdje se vrednuje poštovanje pravila, saradnja sa drugima, pokazivanje tolerancije, posebno kod diskusija, projekata, eksperimenata, terenskog rada, grupnog rada i rada u paru. U cilju što kvalitetnijeg vrednovanja učenja i rezultata učenja može se napraviti formular sa potrebnim elementima praćenja u svim domenima.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PROGRAMA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA)

a) Materijalni resursi za realizaciju programa

Za realizaciju nastavnog programa i aktiviranje učenika, neophodno je korišćenje resursa koja olakšavaju proces, podižu motivaciju i interesovanje i omogućavaju primjenu različitih metodskih postupaka. U nastavi je neophodno korišćenje računara i dodatne opreme (diskete, video-disk, CD, školski softver), dijafilmova, nastavnih filmova itd. Pored tehničkih pomagala neophodno je i moguće koristiti i resurse kao što su:

- školska (ili seminarska) biblioteka (mediateka sa obavezanim udžbenicima, enciklopedijama, stručnom literaturom, periodikom);
- projektor;
- interaktivna tabla;
- računar sa pristupom internetu;
- lokalni potencijali (biblioteke, arhivi, muzeji);
- preduzeća, organizacije i institucije;
- sportski objekti i društva;
- naučno-istraživačke ustanove;
- istorijska mjesta, lokaliteti i spomenici;
- lokalni kadrovi (istraživači, umjetnici, ljudi raznih profila, roditelji).

b) Literatura

1. Bosanac, Mandić, Petković: *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*, Informator, Zagreb, 1977.
2. Božović, R.R.: *Kultura potreba*, Drugo dopunjeno izdanje, Naučna knjiga, Beograd, 1991.
3. Božović, R.R.: *Prirodnost sela*, Institut za sociologiju, Filozofski fakultet Nikšić, Nikšić, 2010.
4. Božović, R.R.: *Život kulture*, Filip Višnjić, Beograd, 2009.
5. Čeranić, G.: *Sociološka analiza svojinske strukture u postsocijalističkoj Crnoj Gori (1989 – 2000)*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2011.
6. Dibe, F.: *Srednjoškolci*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.
7. Đorđević, D.: *Sociologija forever*, Niš, 1996. Elijade, M.: *Istorija verovanja i religijskih ideja (1–3)*, Prosveta, Beograd, 1991.
8. Gidens, E.: *Posljedice modernosti*, Filip Višnjić, Beograd, 1998.
9. Gidens, E.: *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2007.
10. Gidens, E.: *Na ivici*, Plato, Beograd, 2003.
11. Hauzer, A.: *Sociologija umjetnosti (1–2)*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
12. Haralampus, M.: *Uvod u sociologiju*, Globus, Zagreb, 1989.
13. Ilić, M.: *Sociologija kulture*, Beograd
14. Kotri, Z., Dragičević, M.: *Sociologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2010.
15. Mitrović, M., Petrović, S.: *Sociologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2001.
16. Mijušković, S.: *Društvena pokretljivost u Crnoj Gori*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2010.
17. Mils, R.: *Sociološka imaginacija*, Savremena škola, Beograd, 1964.
18. Milić, V.: *Sociološki metod*, Nolit, Beograd, 1974.
19. Moren, E.: *Duh vremena*, Kultura, Beograd, 1967.
20. Radulović, J., Ljaljević, A.: *Rodna ravnopravnost i zdravlje žena u Crnoj Gori*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2010.
21. Ranković, M.: *Sociologija i futurologija (1–2)*, ISI FF, Beograd (1995, 1998)
22. *Razaranje društva*, ISI FF, Soroš, Beograd, 1995.
23. *Rusija 1990 – 2015.*, Sociološki fakultet MGU I. Lomonosov – Moskva i Filozofski fakultet – Institut za sociologiju i psihologiju, Nikšić, 2016.
24. Pavićević, V.: *Sociologija religije*, BIGZ, Beograd, 1980.
25. Poper, K.: *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, BIGZ, Beograd, 1989.
26. Smit, D.: *Uspion istorijske sociologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2000.
27. *Sociološke hrestomatije (1–5)*, Nolit, Beograd, 1989.
28. Stanovčić, V.: *Vlast i sloboda*, Čigoja štampa, Beograd, 2003.
29. Šušnjić, Đ.: *Metodologija – kritika nauke*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
30. Tadić, Lj.: *Nauka o politici*, Rad, Beograd, 1988.
31. Tadić, B.: *Sociologija politike*, Unireks, Podgorica, 1996.
32. Tejlor, Č.: *Bolest modernog doba*, Čigoja, Beograd, 2002.
33. Valsiner, J.: *Čovjekov razvoj i kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
34. Veber, M.: *Privreda i društvo*, Prosveta, Beograd, 1976.
35. Vederil, R.: *Kolaps kulture*, Clio, Beograd, 2005.
36. Vujović, S.: *Urbana sociologija*, Beograd, 1987.
37. Vukićević, S.: *Crna Gora na prelazu milenijuma*, CNB Đurđe Crnojević, Cetinje, 2003.
38. Vukićević, S., Božović, R.R.: *Zbornik – Sociološki aspekti progressa i kulture*, Jasen, Nikšić, 2001.

39. Vukićević, S., Čeranić, G., Šarović, R., Živković, P., Samardžić, O.: *Postsocijalizam (Crna Gora)*
40. Vukićević, S.: *Homoprivatus*, Naučna knjiga, NIP Univerzitetska riječ, Beograd, Nikšić, 1990.
41. Vukićević, S.: *Ideal i stvarnost ekomenadžmenta*, Služba zaštite životne sredine Opštine Nikšić, 1956.

Literatura za nastavnike treba da obuhvati stručnu literaturu za posebno predloženi izborni sadržaj i neopohodnu metodičku literaturu. U skladu s otvorenošću programa, nastavnici mogu dopuniti literaturu ili preporučiti druge izvore u odnosu na predložene radi upoznavanja sa novim saznanjima o interesima učenika, škole i sredine.

Periodika

U nastavi se koriste svi časopisi, revije, godišnjaci, pregledi koji mogu biti upotrijebljeni u okviru datih sadržaja. Preporuka:

- *Sociologija*
- *Sociološki pregled*
- *Luča*
- *Godišnjak CANU za društvene nauke*
- Ilustrovani časopisi u kojima se tretira društvena problematika

c) Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu *Sociologije* treba da izvode lica koja su u toku univerzitetskog obrazovanja stekla jedno od sljedećih zvanja: *profesor sociologije ili diplomirani sociolog*. U slučaju deficita navedenih zvanja, nastavu *Sociologije* može izvoditi i lice sa zvanjem *profesor filozofije i sociologije*, u skladu sa odredbama Zakona o stručnom obrazovanju.

Predmetni program **SOCIOLOGIJA** za II ili III razred srednje stručne škole, uradila je Komisija u sastavu:

Ana Ivanović, predsjednica
Slobodanka Radović, članica

Nacionalni savjet za obrazovanje (II saziv) na 15. sjednici održanoj 03. jula 2017. godine, utvrdio je predmetni program **SOCIOLOGIJA** za srednje stručne škole.